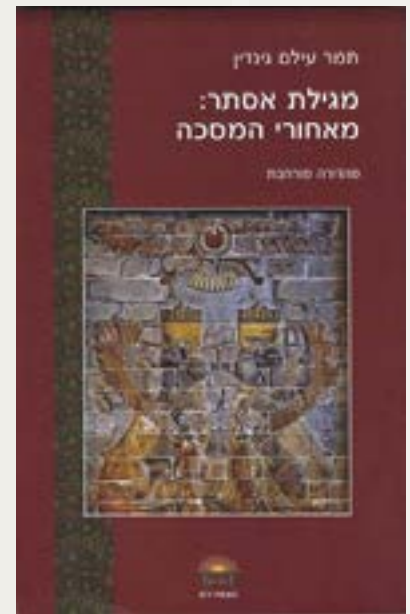

תמר עילם-גינדין "מגילת אסתר: מאחורי המסכה"

תמר עילם-גינדין "מגילת אסתר: מאחורי
המסכה" (מהדורה מורחבת), הוצאת
זרע, התשע"ו-2016, עמ' 175

כמו על כל ספרי המקרא גם על מגילת אסתר נכתבו אינספור פרשנויות וספרים. יש שעסקו בפרשנות מילולית, יש שעסקו בפרשנות דתית, ויש שעסקו בשאלה ההיסטורית אם נס פורים היה או לא היה? ייחודו של ספרה של תמר עילם-גינדין הוא ההתמקדות בשורשיה האיראניים של המגילה. מה יכולה מגילת אסתר ללמד אותנו על התרבות הפרסית? ובעיקר מה יכולים מומחים בתרבות הפרסית ללמד אותנו על המגילה? ומסתבר שהרבה, הרבה מאוד אפילו.

נתחיל בשפתה של המגילה. מספר רב של מלים נשארו במקורם הפרסי משום שהמתרגם לא מצא להם מילה מתאימה בעברית. הרבה מהן קשורות למונחי שלטון ומנהל. למשל, המילה הארוכה ביותר בתנ"ך 'וְהָאֵחָשְׁדֵרְפָּנִים' (אחת עשרה אותיות!). משמעותה של המילה היא מגיני-המדינה ואלו למעשה מושלי המחוזות שמהם הייתה מורכבת מלכות אחשוורוש. המילה הפְּרָתְמִים מקורה במילה פְּרַתְמָה שפירושה לערך 'הכיראשונים'. דהיינו אלה שישבו בשורה הראשונה לפני המלך. אלא

שהעברית לא חובבת אותיות ראשונות מנוקדות בשווא, אותיות בגד-כפת בראש מילה מודגשות, ובהטיית רבים מוסיפים אנו -ים. כך הפכה לה פְּרִתְמָה ל- הַפְּרִתְמִים. כמה פסוקים מאוחר יותר (פרק א' פס' יד'), כשהיה צורך להדגיש את חשיבות השרים, לא היה מנוס מביאור. אז תורגם המונח לעברית במשפט מסובך "רֵאֵי פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, הַיֹּשְׁבִים רֵאשֶׁנָּה, בַּמְּלָכוֹת." תרגום מסורבל שמסביר למה הועדפה המילה הַפְּרִתְמִים כשאפשר היה. מילה אחרת היא פְּתִשָּׁן משמעותה היא פשוט עותק או העתק (פְּתִשָּׁן הַפְּתָב, לְהַנְתֵּן דָּת בְּכָל-מְדִינָה וּמְדִינָה, פרק ג' פס' יד'). קרי, המגילה מספרת שהתעודה המקורית נחתמה בשושן והעתקיה נשלחו לכל המדינות. אגב, מילה דומה, 'פְּרִשָּׁן' מופיעה בספר עזרא (פרק ד' פס' יא') באותה משמעות בדיוק.

קיימות מלים רבות שדוברי העברית של ימינו משתמשים בהן מבלי דעת שמקורן פרסי. חלק מהן מופיעות אך ורק במגילת אסתר.

בנוסף לאלו קיימות מלים רבות שדוברי העברית של ימינו משתמשים בהן מבלי דעת שמקורן פרסי. חלק מהן מופיעות אך ורק במגילת אסתר. המילה 'פְּתִגָּם' מקורה בפרסית פְּתִי-גַמָּה והתייחסה כנראה למסר או הודעה הנשלחת מהמלך לעם. המילה שְׂרָבִיט מופיעה אך ורק במגילה (שלוש פעמים), והסברה היא שמקורה דווקא אכדי בתוספת פרסית. הביטויים העבריים גנוז, גניזה ולגנוז, הגיעו מהביטוי גְּנִזֵי הַמֶּלֶךְ במגילה (פרק ג' פס' ט), וזו הגיעה מהמילה הפרסית גְּנִזָּה (אוצר המלך).

אולם השפה הפרסית יכולה גם להסביר לנו פסוקים שעל משמעותם התחבטו פרשנים רבים במהלך הדורות. כידוע, אחשוורוש אומר להמן "הַפְּסֹף נָתַן לָךְ; וְהָעַם, לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּטוֹב בְּעֵינֶיךָ" (פרק ח' פס' יא'). הפרשנות הפשוטה היא כי אחשוורוש ויתר על הכסף שהוצע לו ונתן להמן את הרישיון להרוג ביהודים ללא תמורה. היו שביקשו להסביר שכוונת אחשוורוש הייתה שהסכום יילקח מבית היהודים ואם יהיה עודף, היתרה תישאר בידו. היו גם פרשנויות אחרות אבל כולן נראות כבעייתיות.

אלא שהפסוק מובן היטב אם יודעים אנו כי השפה הפרסית העתיקה היא בעלת מה שמכונה בבלשנות "מבנה ארגטיבי". לא נכנס לפרטים אך נסביר כי זוהי לשון שבה לא בהכרח אנו אומרים כי הנושא

עושה את הפעולה. לדוגמא, אנו רגילים לומר "הילד זרק את האבן", הילד-הנושא, זרק-הפועל, האבן-מושא הפעולה. בשפה ארגטיבית אנו למדים על הפועל מהמושא דווקא ('עשוי לי' פירושו 'אני עשיתי'. 'קנוי לי' פירושו 'אני קניתי', 'עשוי לך' פירושו 'אתה עשיתי'). המשפט יכול להיאמר בצורה 'האבן נזרקה הילד', ואז מבינים אנו מן המושא את הנושא וכי הילד זרק את האבן (ואם הדבר נראה לנו מוזר אין זה אלא משום שאיננו רגילים לכך).

נסתכל כעת על דברי המלך. כשאומר המלך 'הכסף נתון לך' פירושו למעשה 'אתה נתת הכסף' ולכן העם בידך. בצורה דומה אגב אומר המן 'וגם למחר אני קרוא לה' על הזמנתו למשתה אסתר (פרק ה' פס' יב'). גם כאן הכוונה למעשה היא 'היא קראה לי גם מחר', אך הפעם קל לנו להבין את דבריו כי המשמעות לא לגמרי השתנתה. התרגום מפרסית בשתי נקודות אלה היה מדויק להפליא, עד שמרוב הדיוק השתבשה מעט המשמעות.

מעבר לצד הלשוני, גם הארכיאולוגיה של העיר שושן יכולה ללמד אותנו רבות. היום אנו מתייחסים למילה 'בירה' כעיר המרכזית במדינה במובן 'capital' (בירת אנגליה היא לונדון, ובירת ישראל ירושלים). אולם זו טעות המבוססת כנראה על 'שושן הבירה' במגילת אסתר. במגילה הכוונה הייתה שהמלך התגורר במבצר שליד העיר. מבצר באכדית נקרא בַּרְתָּ ומכאן השם שושן הבירה. שושן קיימת עד היום, אם כי כיום מדובר בעיר קטנה יחסית של כ-65,000 איש (בפרסית היא מכונה שוש). חפירות הראו שאכן היה מבצר בצד העיר, ניתן לראות בו חצר פנימית וחיצונית. ואפילו ניתן לנסות לזהות את 'גינת הביתן' המופיעה במגילה (פרק ז' פס' ז').

ידיעת התרבות מסבירה גם נקודות אחרות במגילה. למשל מדוע הדגיש המחבר כי פקודות המלך נשלחו 'מדינה ומדינה ככתבה ועם ועם כלשונו' (פרק' ג' פס' יב')? סביר להניח שאחשוורוש לא ידע קרוא וכתוב כפי שרוב המלכים בתקופתו לא ידעו. קריאה וכתובה נתפסו כמקצוע השמור לסופרים בלבד. זו הסיבה שהקריאו לו את ספר הזיכרונות ולא קרא בעצמו. פרס כידוע הייתה מורכבת מהרבה מאוד עממים בעלי כתב ושפה שונים. המלך היה מכתוב את איגרותיו בפרסית והסופרים היו כותבים אותה בארמית (שהייתה אז השפה הבינלאומית). כשהייתה האיגרת מגיעה למדינה כלשהי, היו הסופרים המקומיים קוראים את הארמית בעיניהם ומתרגמים מיידית לשפת המקום. רק פקודות חשובות מאוד זכו לכך שמראש ייכתבו לכל מדינה בשפתה המקורית, ולכן ההדגשה במקרה שלפנינו.

מסקנה אחת עולה בבירור מהמחקר. לא ברור מי בדיוק כתב את מגילת אסתר. לא לגמרי ברור מתי נכתבה. לא ידוע אם מדובר באמת היסטורית מוחלטת או אגדה גמורה. לא ידוע אם נכתבה בפרסית במקורה ותורגמה לעברית, או נכתבה בעברית ע"י מי שהפרסית היא שפת אמו. מה שברור הוא שהכותב ידע והכיר היטב את מנהגי החצר הפרסיים, את נוהלי הממלכה, את הבירוקרטיה הפרסית, ואת התרבות הפרסית כולה על בוריה.

כהערת אגב לא לגמרי שייכת נעיר כי במגילות ים המלח לא נמצא כל זכר למגילת אסתר. כל ספרי התנ"ך נמצאו אך אין כל זכר למרדכי או לאסתר (מדובר ב-15,000 קטעי מגילות). חוסר אזכור זה איננו מקרי וברור ששוכני קומראן לא הכלילו את מגילת אסתר בכוונה תחילה. יש הטוענים כי מדובר בכת ייחודית ויש הטוענים כי יושבי ארץ ישראל לא ששו להכליל מגילה שכולה מעשה גלות. נציין שגם חז"ל התלבטו אם לכלול את מגילת אסתר בכתבי הקודש (בבלי מסכת מגילה דף ז' עמ' א').

מסקנה אחת עולה בבירור מהמחקר. לא ברור מי בדיוק כתב את מגילת אסתר ... מה שברור הוא שהכותב ידע והכיר היטב את מנהגי החצר הפרסיים, את נוהלי הממלכה, את הבירוקרטיה הפרסית, ואת התרבות הפרסית כולה על בוריה.

חובה להדגיש שהבאנו כאן רק מעט מזעיר משלל הדוגמאות, ההסברים, וההשוואות שמובאות בספרה של עילם-גינדי. יש עוד הערות רבות ומעניינות על השאלה מיהו אחשוורוש? האם אירע הסיפור במציאות? כיצד נהגו הפרסים לערוך משתאות? (והם נהגו), מהי הפרשנות לשמות המופיעים במגילה? ועוד רבות. הספר בנוי כספר פרשנות רגיל על מגילת אסתר. קרי, יש לנו את נוסח המגילה במלואו והמחברת מפרשת מפעם לפעם את הפסוקים על פי מה שידוע על התרבות האיראנית. המחברת היא חברת סגל במרכז האקדמי שלם, ומומחית לשפה האיראנית העתיקה והחדשה, ומכאן הכרותה עם הנושא.

הספר עצמו בנוי מהרצאות שהרצתה המחברת על הנושא, וחוברו לספר אחד. יש בו לכן הפרשי רמות משמעותיים. מצד אחד יש בו קטעים הומוריסטיים כולל מעין בדיחות שנועדו להרצאה מול קהל (ולא כולן משעשעות). מצד שני, יש בו גם קטעים עם הסברים בלשניים בלתי אפשריים להבנה, למי שאין לו ידע (משמעותי!) בלשון ובבלשנות. לא הייתה מזיקה גם עריכה לשונית מוקפדת יותר. אולם למרות קשיים אלו, הוא מספיק קריא וברור (ברובו הגדול).

מומלץ לכל מי שרוצה פירוש והסבר מרעננים על מגילת אסתר.